

Márton Žsigmond

HA... – II. OTTÓ KIRÁLYUNK HALÁLÁRA
(Ukrónia)

2011. július 4-én elhunyt II. Ottó magyar király. Temetésére milliós tömeg és a világ uralkodóinak és államfőinek színe-java zárandokolt el Pannonhalmára, hogy elbúcsúzzanak a „jó királytól” – ahogyan népe nevezte. Az érzelmek, melyeket ez az esemény a világban kiváltott, csak a II. János Pál elhunytakor tapasztaltakhoz hasonlíthatóak. A rekordok pápájának eltávoztása egy korszakot zárt le az emberiség nagy részének életében. Sokan már 1978-ban történt megválasztása után születtek: számukra mindig is ő volt a pápa. Ám most még többen vannak azok, akiknek már a nagyapja számára is Ottó volt a király.

Nyolcvanegy évig tartó uralkodása felülmúlhatatlan a világtörténelemben. Amikor 18 éves korában a fejére helyezték Szent István koronáját a budavári koronázó templomban, Franklin Delano Rooseveltnél még csak készülődött az elnökségre. Barack Obamának hívták a Fehér Ház lakóját, amikor meghalt. Uralkodása alatt további tizenegy amerikai elnök volt hivatalban. Amikor Ferenc József császár és király a térdén ringatta a kis Ottót, Bécs utcáin többnyire még lóval közlekedtek. Halála hetében pedig az amerikai űrsiklóprogram és az űrkorszak végéről cikkeztek az újságok. Ottó király több mint 35 000 nappól álló életénél nehéz különlegesebbet és mozgalmasabbat találni.

Apjától, a szentek koronáját hamarosan elnyerő IV. Károlytól tanulta önmaga és Isten ismeretének fontosságát: ő Madeira szigetén, a száműzetésben, hosszú sétáik során oltotta Ottóba a magyar nyelv, az irodalom és a magyar nép szeretetét. Ennél jobb nép nincs a világon – mondogatta a számkivetett király, akit korai halála megakadályozott abban, hogy újra megláthassa a Balatont, a Hortobágyot vagy Buda dombjait.

Elsőszülött fia órája 1930-ban jött el. Ekkor érezte érettnek az időt Horthy kormányzó, ez az egyszerű, de becsületes katona, hogy – hivatalához híven – előkészítse a legitim király örökösének trónralépését. Az ország kezdett újra életjeleket mutatni Trianon után, és a gazdasági válság közepette a nagyhatalmaknak kisebb dolga is nagyobb volt annál, mint hogy egy kis közép-európai ország belpolitikájával foglalkozzanak. Ottó visszatérése helyben keltett ugyan hullámokat, de nem akkorákat, melyek megijeszthettek volna egy sok vihart látott admirálist, aki – a koronázás után kenderesi birtokára visszavonulva – megkönnyebbüléssel szentelte hátralevő hosszú napjait a tenisznek, az úszásnak és a vadászatásnak.

Ottó királyt gyorsan megkedvelték a magyarok. Koronázásakor bölcsen megvált az ellentmondásos emlékeket idéző Habsburg családnévtől, és Lotharingiai Ottó néven lépett a trónra. Szeretett dolgozni és tanulni; okos volt, de mégis egyszerű; kicsit elve-

szettnek tűnt, de a lelke mélyén vasakarát munkált. Művelt volt, de szerény, szerette a parajt, a jó tréfákat és Petőfi Sándor verseit.

Néhány – túl rövid – békeév után felhők kezdtek gyülekezni az ország egén. Hiába küzdött ellene minden erejével II. Ottó, Hitler bekebelezte Ausztriát: ez előrevetítette az újabb nemzeti tragédiát. A királyban már gyermekkorában elültette a gyanakvást a porosz militarizmus iránt apja, akit – az ilyesmit nem könnyű elfelejteni – „utolsó Károly” néven emlegettek az I. világháborús német vezérkarban. Churchillhez hasonlóan Ottó is kezdetektől fogva átlátott a Führer szándékain, és benne is megvolt az elhátározás a szembeszegülésre. A német agresszió erősödésével párhuzamosan egyre erősebbre igyekezett fogni Magyarország kapcsolatait az angolokkal, a franciákkal és az Újvilággal. Ezt sokan nem fogadták jó szívvel, sem határainkon belül, sem kívül: senki sem lehet próféta a saját hazájában. Lengyelország lerohanása után a legfelsőbb hadúr magyar zászlóaljokat küldött a lengyel hadsereg megsegítésére. A megtorlás nem maradt el, a német hadigépezet néhány hét alatt Magyarországot is elfoglalta. Ottó számított a német támadásra, és annak bekövetkezésekor akár a mártírhálóra is készen állt volna. Ám Teleki Pál miniszterelnök, a neves földrajztudós megerősítette abban a meggyőződésében, hogy hosszú távon a legbölcsebb választás mégiscsak az emigráció és a harc folytatása.

A Budavári Palotában, a király dolgozószobájában lezajlott beszélgetésre akkor került sor, amikor a német tankok már magyar földön nyomultak előre. Teleki a míves antik földgömbhöz lépett, amelyet megvilágítottak a Sas-hegy mögött lemenő Nap sugarai, megigazította kerek szemüvegét, és magyarázni kezdett.

– Nézze meg, Felséged, némi távlatból az események és esélyek alakulását. Németország geopolitikai értelemben – hogy úgy mondjam – előbb vagy utóbb szorulásban fog szenvedni. Erőforrásai – akár emberi, akár nyersanyagbeli erőforrásokról legyen szó – végesek. Nyugatra tőle a francia és a brit gyarmattartó birodalmak központja. Keletre a szovjet, a maga végtelen területeivel és emberanyagával. Igaz ugyan, hogy jelenleg a szovjet szövetségben áll Hitlerrel, de ugyanolyan önkényuralmi kormányzat, mint Németország, és ahogyan a magyar bölcsesség mondja, két dudás nem fér meg egy csárdában. Legalábbis nem sokáig férnek majd meg, Felség.

– Népi bölcsességnek egy bölcs kihály nem mondhat ellent – vetette közbe Ottó.

– Németország tehát előbb vagy utóbb a szovjet és a napnyugati hatalmak szorításában fogja magát találni. És ne legyen kétsége Felségednek afelől, hogy adott esetben az Újvilág kinek az oldalán avatkoznék be.

Teleki szemüvege kerete felett a fiatal királyra nézett, mint egy professzor, aki tehetséges tanítványa elismerő szavait várja egy mesteri magyarázat után. Ottó gondolkodóba esett, majd megpörgette a földgömböt, és egy nagyot sóhajtott.

– Igen, ez a javaslatom – válaszolta a sóhajra Teleki. – Felségednek az emigrációt kellene választania.

– Na de kéhem! – fakadt ki Ottó. – Egy kihálynak kötelességei vannak.

– Igen, Felség. Kötelessége okosnak lenni – mondta Teleki, és az arca olyan volt, mint egy öreg kigyóé. Néhány perc csend után, ravasz gyermeki mosollyal hozzátette: – A cserkészek szerint a halott indián nem jó indián.

A király egyik nemes jellemvonása az volt, hogy soha nem vette szívére a szemtelenkedést. Némi gondolkodás után, Teleki mosolyát utánozva ezt mondta: – Kéhem, akkoh nekünk most konspihálnunk kell.

Teleki felvillanyozva távozott a szobából.

Néhány nap múlva, amikor a német ágyúk dörgését már Debrecenben is hallani lehetett, felszállt egy ezüstsínű gép egy kis kelet-magyarországi repülőtér füves kifutópályájáról, fedélzetén Ottó király, Zita anyakirályné, Teleki és még néhány bizalmi ember. A gép Isztambul érintésével Kairóba repült. Egyiptomból egy angol hadihajó szállította a magyar emigráns kormány magját Londonba. A király szemben úszott a mindent elsöprő árral, és elhagyta népét a legsötétebb órában. Ez nagyon megviselte. A hajó korlátjának magányosan támaszkodva órákon át nézte a Földközi-tenger hullámain, és a Magyarországon röpiratban terjesztett búcsúnyilatkozatának záró sorait ismételte: „Amit teszünk, azt most még nem értitek, de a Mindenható kegyelmével egy napon talán megértjük – mindannyian.”

Döntésének helyes voltában megerősítette egy beszélgetés, melyet 1940 telén folytatott de Gaulle tábornokkal egy londoni klubban. Országaik egyaránt német megszállás alatt álltak, és ahogyan Pétainnek és Vichynek voltak hívei, úgy Budapesten is komoly támogatói voltak annak a pártnak, amely Ottóban hazaárulót és a szövetségesek csatlósát látta, a háborút pedig a németek oldalán akarta folytatni. Ottó azonban az egész világ előtt azt képviselte, hogy a magyar államfő: a koronás király; a törvényes kormány székhelye: London; Magyarország pedig: hadviselő fél a szövetségesek oldalán.

A klub ablakain át szürke homlokzatokat lehetett látni, vékony ködöt és szitáló esőt; bent zöld bőrfotelek, mahagóni asztalok és egy márványkandalló. De Gaulle egyenruhát viselt, Ottó civilben volt. A tábornok rezzentelen arccal előredőlt a foteljében, szívott egy utolsót a cigarettájából, a csikket a kandallóba dobta, és így szólt:

– Önnek van igaza, *Sire*. Most ezt még csak kevesen tudják, de egyszer majd mindenki számára nyilvánvaló lesz. Országaink számára nincsen más út, mint a háború folytatása idegen földön. Az ellenállás lángja nem hunyhat ki, és nem is fog kihunyni!

Ottó derüsen nézte a lángokat a kandallóban. De Gaulle közben folytatta a monológot.

– Képzeljük csak el – ha megengedi –, mi történék ellenkező esetben. Úgy kellene majd táncolniuk, ahogyan Hitler fütyül. Minden örültségébe belevonná, belezsarolná önöket, akár még abba is – ki látja a jövőt? –, hogy Oroszországot megtámadják. Néhány százezer, de akár egymillió remek magyar katona odaveszhetne az orosz télben. És miért? Semmiért! És velük együtt veszne oda országának dicsősége és becsülete is.

– Áldozataink így is vannak, és igencsak aggasztó híheket kapok a megszállt Magyarországhól – válaszolta Ottó.

– Igen, *Sire* – mondta a tábornok, és tekintete élessé vált, mint egy szablya. – Ha egy országot megszállnak és kegyetlenkednek vele, de még ha el is veszít egy háborút: *tant pis*, néhány év alatt kiheveri. A síneket és a gyárat újjaépítik, az ugarokat felszántják, az iskolák kinyitják a kapukat, gyerekek születnek. Az élet még soha nem maradt alul a küzdelemben, amióta megjelent a Földön. Akinek viszont a gerincét törik el... Míhez kezdene egy törött gerincű országgal? Akár száz évre is szükségük lenne a talpra álláshoz! Ráadásul, támadó háborúba bocsátkozni a Kárpátok gerincén kívül, teljesen ellentétes a hagyományos magyar katonai doktrínával – amennyire szerény ismereteim e téren feljogosítanak arra, hogy ilyen fejtegetésekbe bocsátkozzam.

– Tábohnikom, ön bölcsen szól, mint egy hégi fhancia kihály, *comme un bon vieux roi de France* – mosolygott Ottó, és szippantott egyet a szivarjából. A tábornok kihúzta magát a foteljében és úgy tűnt, mintha a plafont vizsgálná. Ottó tekintete elkomorult, és hozzátette: – Sokat kell népeinknek szenvedni, mielőtt üdvösségre lelünk.

Búcsúzáskor de Gaulle a protokoll által előírná, egy kicsit hosszabban és erősebben szorította meg a király kezét. Négy év múlva Párizs felszabadításakor egy királyhű, vagyis szabad magyar harcokszó brigád is csatlakozott Leclerc csapataihoz...

A háború után Ottó erkölcsi és katonai győztesként tért vissza Budára. Az ország romokban volt, a szovjet felszabadítók megszállóknak bizonyultak, de volt az országnak államformája és volt államfője, aki a győztesek asztalánál ült. Ami pedig a legfontosabbnak bizonyult a jövő szempontjából: a gerincünk ép maradt.

Szükség is volt rá az újabb küzdelemben, amely a királyra várt, és amelyet ezúttal a szovjetizálási kísérletekkel szemben kellett folytatnia. Bár a kommunisták csak elenyésző támogatást kaptak a háború lezárása után közvetlenül megtartott választásokon, a Vörös Hadsereg mögöttük állt.

Az egyensúlyozás éveit jötték. Az új magyar kormány fiatalabb és baloldalibb színezetű lett, mint a háború előtti utolsó Teleki-kabinet. Szociális intézkedések sorát vezették be, földet osztottak, a választójogot pedig általánossá tették. Mindez azonban nem volt elég a kenyértörés elkerüléséhez. 1948 októberében egy szovjetek által felfegyverzett kommunista csoport Rákosi Mátyás vezetésével puccsot kísérelt meg a király ellen. Budapest utcáin tankok jelentek meg, a helyzet pattanásig feszült. Ekkor került sor Ottó uralkodásának egyik legemlékezetesebb pillanatára, amely a világ politikai folklórjának ugyanúgy részévé vált, mint Churchill „V” betűt formázó ujjai vagy Kennedy beszéde a holdutazásról.

A Mária Terézia laktanya előtti téren tömeg gyülekezett, akik a királyi honvédség beavatkozását követelték a puccsistákkal és a megszállókkal szemben. Mindenki legnagyobb meglepetésére egy fekete Mercedes gördült a térre. A tömeg utat nyitott a királynak. Az autó egy fellobogózott tank mellé állt, a hátsó ajtó kinyit és az uralkodó kiszállt. Szokása szerint civilben volt: háromrészes fekete öltönyben, pöttös nyakkendőben, fején keménykalap, kezében egy bambusznyelű esernyő. Hiába zuhogott az eső, a ernyőt nem nyitotta ki. Odalépett egy tankhoz és felmászott rá a parancsőrtszt kíséretében, aki

egy mikrofont helyezett eléje. Beszédét később a világ sok pontján sugározták, volt olyan ország, ahol iskolai tananyag lett belőle.

Ottó először azt sorolta el, hogy a történelem során hány túlerőben levő hódítót túlélte már az ország. – „Nem fogott ki hajtunk – mondta – sem a tatáh, sem a töhök, sem a...” Ezen a ponton egy kicsit elakadt, segélykérően nézett körbe, megköszöri a torkát, majd újra kezdte: – „Sem a sem a tatáh, sem a töhök, sem a labanc, és nem fog kifogni még az ohosz sem. De a hahcot nem tudjuk a fegyvehek ehejével egyedül megvívni. Ellenségünk ehősebb, mint mi, és a nukleáhis fegyver birtokában pillanatok alatt képes lenne az elpusztításunkha.”

Ezek után egy el nem kötelezett, semleges, mindenki irányában jóindulatú és a diplomácia erejében bízó, ugyanakkor keresztény, szociális és európai Magyarország politikai programját vázolta fel. Itt hangzott el a szállóigévé vált mondat: „Nem lövünk, de nem is hátrálunk.”

A beszéd az országban és az egész világban nagy hatást keltett. A magyar nép nem nyúlt fegyverhez. Végül senki nem nyúlt fegyverhez. Az angolszászok addigra kezdték belátni, hogy hiba volt a Habsburg Birodalom feldarabolása, amely ütközőzónaként húzódott egykor a német és az orosz érdekszféra között. Egy semleges Magyarország, élén a Duna-menti birodalom örökösével – aki ráadásul antifasiszta háborús hős és a Fehér Ház rendszeres látogatója volt – mindenki számára elfogadhatóbb volt az adott pillanatban, mint egy harmadik világháború. Talán ha éppen akkor egy másik, a nyugatiak számára fontosabb nemzetközi konfliktus elvonja a világ döntéshozóinak figyelmét, minden rosszul alakulhatott volna. Ám Ottónak szerencséje volt – egyesek szerint. A kevés igazi monarchista – aki nem csupán a király szimpatikus személyét fogadta el, hanem szívvel-lélekkel hitt az intézményben is – viszont úgy vélekedett: egy felkent uralkodót segít a Gondviselés, kiváltképpen a pogányokkal szemben.

A diplomáciai rendezés eredményeképpen a vasfüggöny által észak–dél irányban kettészelt Európát egy másik, nyugat–keleti tengely is kettéosztotta: a Genfi-tótól Záhonyig húzódó zóna három semleges állam, Svájc, Ausztria és Magyarország részvételével. Véletlen-e, hogy a történelem során e három állam volt, ebben a sorrendben, a Habsburgok (majd a Lotharingiaiak) három fészke?

Magyarország ugyanis fészekké vált, ahol az egykori császári sas végleg letelepedett és hazára talált. Mígnem maga is meglepetéssel vette észre, hogy egyre jobban kezd hasonlítani egy békeszerető turulra.

E semleges tengely egyben a gazdasági gyarapodás tengelye is lett. Elsősorban a legserülékenyebbeknek, Magyarországnak volt mit behoznia a lemaradásból, de hazánk a nyolcvanas évek közepére a gazdagodás és stabilitás szigetévé vált. Ottó király erősen keresztényszociális színezetű, európai és környezettudatos politikai irányvonala két évtizeden át páratlanul jó gazdára lelt Antall József miniszterelnök személyében. Az uralkodó és a kormányfő remekül megértette egymást, mindketten a világpolitika nehézsúlyú diplomatáinak számítottak, és jószolgálati munkáik (például az Európai Közösség

keleti bővítése), sikeres békeközvetítéseik (például a délszláv konfliktusban) is hozzájárultak az ország nemzetközi tekintélyének irigylésre méltó növekedéséhez. (Természetesen nem volt hátrány, hogy a magyar államfő beszélt a szomszédos országok nyelveit, ismerte történelmüket és kultúrájukat, értette érzékenységeiket.) A gazdasági és diplomáciai sikerek mellett a magyarok legnagyobb büszkesége az volt, hogy eme hányatott történelmű országot a béke lengte be: egyfajta soha nem volt *pax Pannonica*.

Magyarország kedvelt célponttá vált az igényes utazók számára. E népszerűségben bizonyára közrejátszottak a közmondásos pontossággal érkező tiszta vonatok, a rendezett utcák, a koronás címerrel ellátott postaládák és telefonfülkék, a remek közbiztonság, amelyre méltóságteljes szabású és színvilágú egyenruhába öltözött rendőrök felügyelnek. Budapesten a háborús sérüléseket gyorsan helyreállították, a Dunakorzónak, a Várbazárnak és a királyi palota kertjeinek csodájára járnak a látogatók. „Egy Duna-parti Monte Carlo” – zeng a jól ismert nyári sláger a főváros árnyas kerthelyiségeiben. Egészen a legutóbbi időkig, minden kedd reggel fényképezőgéppel felszerelt turisák gyülekeztek a budavári Szent György téren, hogy tanúi legyenek, amint a miniszterelnök – az Antall-kormány idején meghonosított szokás szerint – a díszőrség kíséretében megteszi szokásos sétáját a Sándor-palotától a királyi palotáig, ahol sor került heti találkozására az uralkodóval.

Ottó az ezredfordulóra már élő legenda volt, a Föld állam- és koronás főinek doyenje, az egyetlen, aki még a II. világháború előtt foglalta el hivatalát – negyed századdal korábban, mint II. Erzsébet brit királynő. Bölcs mondásai, szellemes fordulatjai, találó elemzései közszájon forogtak a világ szalonjaiban, szerkesztőségeiben és szellemi köreiben. A Fehér Háztól a Westminsterig, az Elysée palotától a Kremlig, Pekingtől Bécsig mindenhol szívesen fogadták, és látogatásai a világ minden részén kíváncsi tömegeket mozgattak meg. Nem volt egyszerű olyan országot találnia a nyugati féltekén, ahol ne tudott volna interjút adni a televíziónak vagy a rádióknak a helyi lakosság által ismert nyelvek valamelyikén. Tárgyalópartnerei mindig szerénynek és derűsnek találták, soha nem éreztek felsőbbiséget a részéről, pedig politikai tapasztalatok tekintetében senki nem volt vele egy súlycsoportban: a legtöbben még meg sem születtek, amikor ő már király volt... A harmadik évezred első évtizedében számtalan külföldi látogatója akadt Budapesten, akik szerettek volna egy utolsó közös fotót az agg királlyal – amíg lehet, mondogatták egymásra kacsintva. Ezen politikusok nagy részét már régen leváltották a szavazóik, amikor Ottó – fogyatkozó erővel ugyan, de – még mindig uralkodott.

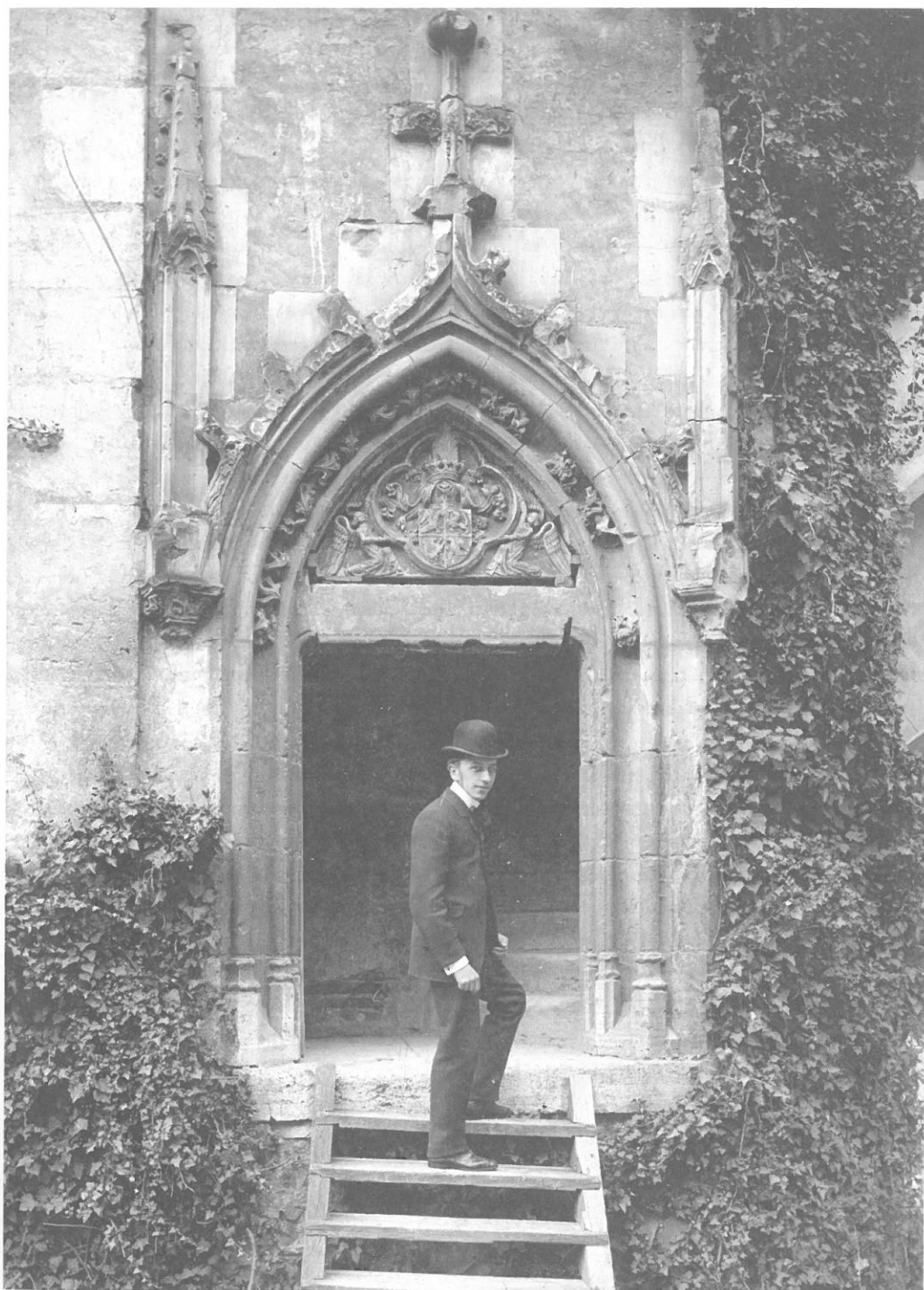
A történelem ellentmondásos. A Habsburgok sarja lett a régi Magyarország utolsó aranyágaskája. Egy magyar világsztár és világrekorder.

A közhely úgy tartja, hogy a történelemben nincsen „ha”. Mégis, érdemes talán egy pillanatra belegondolnunk, mi lett volna, ha ez a király és Magyarország nem találtnak egymásra, ha a 20. század viharaiban egyáltalán nem tartottunk volna igényt eme politikusként, gondolkodóként és emberként egyaránt elsőrangú férfiú szolgálataira. Ki

tudja, vajon hányféle ingtag kormányformát és hány fércelt alkotmányt kellett volna elszenvednünk? Vajon miféle tisztességtelen és tehetségtelen emberek gyakorolhatták volna a főhatalmat különféle megszállók kegyelméből? S vajon mivé lett volna kezeik között az ezeréves Magyarország, amely ezekben az órákban áll meg hálaadással a jó király pannonhalmi sírja felett?

Kolozsvár, Mátyás király tér, 1910

Vajdahunyad, 1905